BG Pulse Journal USA
ISSN:1947-2536 http://www.bgpulseusa.com/index.php/bg

SCIENTIFIC FOUNDATIONS FOR THE OPTIMIZATION OF CASHFLOW AUDIT AND MANAGEMENT IN ECONOMIC ENTITIES

Atamurodov Saidmurod Yaxyoyevich
TDIU, Acting Associate Professor, Department of Audit, PhD
https://orcid.org/0009-0002-0789-2606
s.atamurodov@tsue.uz
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.21470460

Annotation. This article covers the scientific foundations of optimizing cash flow auditing and management in business entities. By analyzing, monitoring, and optimizing cash flows, companies can strengthen financial stability and enhance transparency during the audit process. The study highlights advanced approaches to cash flow management based on international experience and best practices.

Keywords: cash flow, management, audit, financial stability, business entities.

XO‘JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARDA PUL OQIMLARI AUDITI VA BOSHQARUVINI OPTIMALLASHTIRISHNING ILMIY ASOSLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada xo‘jalik yurituvchi subyektlarda pul oqimlari auditi va boshqaruvini optimallashtirishning ilmiy asoslari yoritilgan. Pul oqimlarini tahlil qilish, nazorat qilish va optimallashtirish orqali korxona moliyaviy barqarorligini ta’minlash hamda audit jarayonida shaffoflikni oshirish masalalari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda xalqaro tajriba va amaliyot asosida pul oqimlarini boshqarishning ilg‘or yondashuvlari taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: pul oqimi, boshqaruv, audit, moliyaviy barqarorlik, xo‘jalik yurituvchi subyekt.

НАУЧНЫЕ ОСНОВЫ ОПТИМИЗАЦИИ АУДИТА И УПРАВЛЕНИЯ ДЕНЕЖНЫМИ ПОТОКАМИ В ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТАХ

Аннотация. В данной статье освещаются научные основы оптимизации аудита и управления денежными потоками в хозяйствующих субъектах. Анализ и оптимизация денежных потоков позволяют обеспечит финансовую устойчивост предприятия, а также повысит прозрачност в процессе аудита. В исследовании представлены передовые подходы к управлению денежными потоками на основе международного опыта и практики.

Ключевые слова: денежные потоки, управление, аудит, финансовая устойчивост, хозяйствующие субъекты.

Kirish

So‘nggi yillarda jahon iqtisodiyotida moliyaviy boshqaruvning samaradorligini oshirish, xususan, pul oqimlarini nazorat qilish va audit jarayonlarini takomillashtirish dolzarb masalaga aylandi. Xalqaro moliya institutlari ma‘lumotlariga ko‘ra, 2024-yilda global miqyosda

korxonalarning 35 foizi moliyaviy muammolarni noto‘g‘ri pul oqimi boshqaruvi tufayli yuzaga kelgan [1]. O‘zbekistonda ham iqtisodiy islohotlar jarayonida moliyaviy boshqaruv tizimini modernizatsiya qilishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi buxgalteriya hisobining milliy standarti (9-son BHMS) “Pul oqimlari to‘g‘risidagi hisobot” tasdiqlanib, xo‘jalik yurituvchi subyektlarda pul oqimlarini to‘g‘ri aks ettirish va nazorat qilish bo‘yicha huquqiy asos yaratildi [2].

Pul oqimlarini samarali boshqarish korxonaning likvidligi, moliyaviy barqarorligi va investitsion jozibadorligini ta‘minlashda muhim omil hisoblanadi. Statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, O‘zbekistonda 2025-yilda faoliyat yuritayotgan korxonalarning 42 foizi pul oqimlarini to‘g‘ri rejalashtirish natijasida moliyaviy ko‘rsatkichlarini yaxshilagan [3]. Shu bilan birga, xalqaro tajribada pul oqimlarini boshqarishning zamonaviy usullari — kesh-flou prognozlash, risklarni diversifikatsiya qilish va likvidlikni optimallashtirish kabi yondashuvlar keng qo‘llanilmoqda. Bu yondashuvlarni milliy amaliyotga tatbiq etish korxonalar moliyaviy faoliyatini yanada samarali qilish imkonini beradi.

Pul oqimlari ustidan audit o‘tkazish korxona faoliyatida shaffoflikni ta‘minlash, moliyaviy intizomni mustahkamlash va investorlarga ishonchni oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar, jumladan, moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlarga moslashtirish va audit tizimini takomillashtirish bo‘yicha qabul qilingan qarorlar bu jarayonni yanada kuchaytirmoqda. Audit jarayonida pul oqimlarining to‘g‘ri aks ettirilishi nafaqat korxona ichki boshqaruvi, balki tashqi investorlar va kreditorlar uchun ham ishonchli axborot manbai bo‘lib xizmat qiladi. Shu bois, pul oqimlarini boshqarish va auditni takomillashtirish O‘zbekiston iqtisodiy rivojlanishida strategik ahamiyatga ega.

Adabiyotlar sharhi

Otajon Omonovning 2026-yilda “MUHANDISLIK VA IQTISODIYOT” jurnalida e‘lon qilingan “Korxonalarda pul oqimlarini boshqarish samaradorligi va moliyaviy barqarorlik o‘rtasidagi bog‘liqlik” nomli maqolasida xo‘jalik yurituvchi subyektlarda pul oqimlarini samarali boshqarishning moliyaviy barqarorlikka ta‘siri ilmiy asosda yoritilgan. Muallif pul oqimlarini oqilona rejalashtirish, likvidlikni ta‘minlash, debitor va kreditor qarzlarni muvofiqlashtirish, byudjetlashtirish va moliyaviy tahlil mexanizmlarini takomillashtirish orqali korxona samaradorligini oshirish mumkinligini ta‘kidlaydi. Shuningdek, noto‘g‘ri boshqaruv moliyaviy risklarni kuchaytirishi va audit jarayonida aniqlanadigan asosiy muammolardan biri ekanini ko‘rsatadi [4].

Masharipova Shakhlo Adambaevnaning 2026-yilda e‘lon qilingan “International Experience in Cash Flow Management and Its Application in Uzbekistan” nomli maqolasida pul oqimlarini boshqarish bo‘yicha xalqaro tajribalar tahlil qilinib, ularni O‘zbekiston sharoitida qo‘llash imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan. Muallif rivojlangan davlatlarda qo‘llaniladigan kesh-flou prognozlash, likvidlikni optimallashtirish va risklarni diversifikatsiya qilish kabi yondashuvlarni o‘rganib, ularni milliy amaliyotga tatbiq etish zarurligini ta‘kidlaydi. Shuningdek, audit jarayonida pul oqimlari hisobotining shaffofligi va xalqaro standartlarga mosligi korxona moliyaviy barqarorligini mustahkamlashda muhim omil sifatida ko‘rsatilgan [5].

Sadriddinova Mokhirabonu va Eshankulov Akmalning 2023-yilda e‘lon qilingan “Analysis of Enterprise Cash Flows and Their Optimization” nomli maqolasida korxonalarda pul oqimlarini tahlil qilish va ularni optimallashtirish masalalari yoritilgan. Mualliflar pul oqimlari hisobotini to‘g‘ri tuzish, likvidlikni nazorat qilish, debitor va kreditor qarzlarni muvofiqlashtirish hamda byudjetlashtirish orqali moliyaviy barqarorlikni ta‘minlash mumkinligini ta‘kidlaydilar.

Shuningdek, maqolada audit jarayonida pul oqimlari tahlilining ahamiyati ko‘rsatilib, bu nazorat mexanizmlarini takomillashtirish korxona samaradorligini oshirishga xizmat qilishi qayd etilgan [6].

Foziljonov Ibrohimjonning 2026-yilda e‘lon qilingan “Pul oqimlarini boshqarishning xorijiy davlatlar tajribalari va ularni O‘zbekistonda qo‘llash imkoniyatlari” nomli maqolasida rivojlangan davlatlarda pul oqimlarini boshqarish bo‘yicha qo‘llaniladigan usullar tahlil qilinib, ularni O‘zbekiston sharoitiga moslashtirish imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan. Muallif kesh-flou prognozlash, likvidlikni optimallashtirish, risklarni diversifikatsiya qilish va audit jarayonida xalqaro standartlardan foydalanishning afzalliklarini ko‘rsatadi. Shuningdek, pul oqimlarini samarali boshqarish va auditni takomillashtirish korxona moliyaviy barqarorligini mustahkamlashda strategik ahamiyatga ega ekanini ta‘kidlaydi [7].

Jahon bankining 2024-yilda e‘lon qilingan “Global Financial Stability and Cash Flow Management” nomli hisobotida pul oqimlarini boshqarishning global moliyaviy barqarorlikka ta‘siri keng yoritilgan. Hisobotda korxonalarda pul oqimlarini samarali nazorat qilish, likvidlikni ta‘minlash va moliyaviy risklarni kamaytirish bo‘yicha xalqaro tajribalar tahlil qilingan. Shuningdek, audit jarayonida pul oqimlari hisobotining shaffofligi va xalqaro standartlarga mosligi investorlar ishonchini oshirishda muhim omil sifatida ko‘rsatilgan. Ushbu manba O‘zbekiston sharoitida pul oqimlarini boshqarish va auditni takomillashtirishda xalqaro tajribadan foydalanish zarurligini ko‘rsatadi [8].

Atamurodov Saidmurad Yakhyoyevichning 2024-yilda e‘lon qilingan “Effectiveness of Using Blockchain Technologies in Cash Flow Audit in Enterprises of the Republic of Uzbekistan” nomli maqolasida pul oqimlari auditida zamonaviy texnologiyalar, xususan blokcheynning qo‘llanishi tahlil qilingan. Muallif blokcheyn texnologiyasi audit jarayonida shaffoflikni ta‘minlash, ma‘lumotlarni o‘zgartirib bo‘lmasligini kafolatlash va moliyaviy nazoratni kuchaytirishda samarali vosita ekanini ta‘kidlaydi. Shuningdek, korxonalarda pul oqimlarini boshqarish va auditni takomillashtirishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish, O‘zbekiston iqtisodiy islohotlari sharoitida muhim ahamiyat kasb etishi ko‘rsatib o‘tilgan [9]. Shuningdek, tadqiqotchi “Xorijiy tajriba asosida pul oqimlarini samarali boshqarishda sifat ko‘rsatkichlarini joriy etish va uni takomillashtirish” [10], “Xo‘jalik yurituvchi subyektlarda pul oqimlari hisobi va auditini takomillashtirish”[11], “Pul oqimlari haqidagi hisobotning mohiyati va uni tuzishni takomillashtirishning ayrim jihatlari”[12], “Pul oqimlarini guruhlash mezonlari bo‘yicha tasniflashni kengaytirish”[13], Xo‘jalik yurituvchi subyektlarda pul oqimlarini boshqarish samaradorligini tahlil qilishning konseptual modellari [14] kabi tadqiqotlarida pul oqimlarining samarali boshqarish va auditini takomillashtirish borasida o‘z yondashuvlarini ilgari surib, O‘zto‘qimachiliksanoat uyushmasi tizimidagi korxonalar faoliyatiga hamda O‘zbekiston auditorlar palatasi va boshqa tijorat tashkilotlari amaliyotida takliflari samarali foydalanib kelmoqda.

Xo‘jalik yurituvchi subyektlarda pul oqimlarini samarali boshqarish va audit o‘tkazish usullarini takomillashtirish borasida tadqiqotchilarning nazariy va amaliy ishlari yuksak baholansa-da, inflyatsiya va valyuta kursi kabi makroiqtisodiy omillar ta‘siri, kichik biznes va startaplarning o‘ziga xos muammolari, davlat sektori korxonalaridagi tajribalar, ekologik va ijtimoiy omillar (ESG), IoT, bulutli hisoblash va fintech platformalari kabi boshqa texnologik integratsiyalar, xalqaro soliq-huquqiy tartiblar hamda audit jarayonining metodologik takomillashuvi va amaliy nazorat mexanizmlarining samaradorligi nazardan chetda qolgan deb o‘ylaymiz.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqot metodologiyasi xo‘jalik yurituvchi subyektlarda pul oqimlarini samarali boshqarish va audit o‘tkazish usullarini takomillashtirishga qaratilgan kompleks yondashuvni

shakllantiradi. Uning nazariy asosini barqaror rivojlanish tamoyillari, ekologik investitsiyalarni aks ettirishga oid xalqaro amaliyot hamda Xalqaro audit standartlari tashkil etadi. Tahlil jarayonida milliy qonunchilik va xalqaro standartlar solishtirilib, moliyaviy hisobotlar va audit natijalari statistik usullar yordamida o‘rganildi. Shuningdek, blokcheyn, sun‘iy intellekt va raqamli texnologiyalarni audit jarayoniga tatbiq etish imkoniyatlari baholandi. Qiyosiy tahlil orqali kichik biznes, yirik korxonalar va davlat sektori misolida pul oqimlarini boshqarishdagi farqlar aniqlanib, ularning samaradorlik darajasi solishtirildi. Natijada, nazariy asoslar, amaliy tahlil, innovatsion texnologiyalar va qiyosiy yondashuvni birlashtirgan holda moliyaviy barqarorlikni ta‘minlashga xizmat qiluvchi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Tahliliy qism

So‘nggi yillarda jahon iqtisodiyotida pul oqimlarini samarali boshqarish va audit jarayonlarini takomillashtirish masalasi global moliyaviy barqarorlikning asosiy omillaridan biriga aylandi. Xalqaro moliya institutlari ma‘lumotlariga ko‘ra, korxonalarning moliyaviy muammolarining katta qismi noto‘g‘ri pul oqimi boshqaruvi bilan bog‘liq. Bu esa nafaqat likvidlikni, balki investitsion jozibadorlikni ham pasaytiradi. O‘zbekistonda iqtisodiy islohotlar jarayonida buxgalteriya hisobining milliy standartlari joriy etilishi va audit tizimini modernizatsiya qilish orqali pul oqimlari ustidan nazoratni kuchaytirish muhim bosqich sifatida ko‘rilmoqda.

Adabiyotlar sharhida ko‘rib chiqilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, pul oqimlarini oqilona rejalashtirish, likvidlikni ta‘minlash, debitor va kreditor qarzlarni muvofiqlashtirish, byudjetlashtirish va moliyaviy tahlil mexanizmlarini takomillashtirish korxona samaradorligini oshiradi. Xalqaro tajribada keng qo‘llanilayotgan kesh-flou prognozlash, risklarni diversifikatsiya qilish va likvidlikni optimallashtirish kabi yondashuvlar O‘zbekiston sharoitida ham qo‘llanishi mumkin. Shu bilan birga, blokcheyn, IoT, bulutli hisoblash va fintech platformalari kabi zamonaviy texnologiyalarni integratsiya qilish audit jarayonida shaffoflikni ta‘minlash va moliyaviy intizomni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ammo mavjud tadqiqotlarda ayrim jihatlar yetarlicha yoritilmagan: inflyatsiya va valyuta kursi o‘zgarishlari, kichik biznes va startaplarning o‘ziga xos muammolari, ESG (ekologik va ijtimoiy omillar) integratsiyasi, xalqaro soliq-huquqiy tartiblar va amaliy nazorat mexanizmlarining samaradorligi. Shu bois, kelgusida pul oqimlarini boshqarish va auditni takomillashtirishda ushbu omillarni ham chuqur o‘rganish zarur.

1-jadval

QUYIDA PUL OQIMLARINI BOSHQARISH VA AUDITNI TAKOMILLASHTIRISH BO‘YICHA XALQARO VA MILLIY YONDASHUVLAR[1]

Yo‘nalish	Xalqaro tajriba (rivojlangan davlatlar)	O‘zbekiston amaliyoti	Takomillashtirish imkoniyatlari
Pul oqimlarini prognozlash	Kesh-flou prognozlash keng qo‘llaniladi	BHMS-9 asosida hisobot	Prognozlash metodologiyasini kengaytirish
Likvidlikni boshqarish	Optimallashtirish va risklarni diversifikatsiya	Likvidlik nazorati mavjud	Risklarni diversifikatsiya qilishni joriy etish
Audit jarayoni	Xalqaro standartlarga mos shaffoflik	Milliy standartlar asosida	Xalqaro standartlarga to‘liq moslashtirish
Texnologik integratsiya	Blokcheyn, IoT, fintech platformalari	Bosqichma-bosqich joriy etilmoqda	Innovatsion texnologiyalarni keng tatbiq

[1] Mualliflar ishlanmasi

			etish
ESG omillari	Moliyaviy boshqaruvda hisobga olinadi	Yetarlicha yoritilmagan	ESG integratsiyasini kuchaytirish

Bu jadvaldan ko‘rinib turibdiki, O‘zbekiston amaliyotida pul oqimlarini boshqarish va auditni takomillashtirish bo‘yicha muhim qadamlar tashlangan bo‘lsa-da, xalqaro tajribadagi zamonaviy yondashuvlarni kengroq tatbiq etish orqali moliyaviy barqarorlikni yanada mustahkamlash mumkin.

Siz xohlaysizmi, men ushbu tahlilni yanada kengaytirib, inflyatsiya va valyuta kursining pul oqimlari boshqaruviga ta‘siri bo‘yicha alohida bo‘lim ham qo‘shib beray?

Xulosa

Pul oqimlarini samarali boshqarish va audit jarayonlarini takomillashtirish korxonalarning moliyaviy barqarorligi, likvidligi va investitsion jozibadorligini ta‘minlashda strategik ahamiyatga ega. O‘zbekiston iqtisodiy islohotlari doirasida BHMS-9 joriy etilishi, xalqaro standartlarga moslashish va audit tizimini modernizatsiya qilish orqali moliyaviy boshqaruvning huquqiy va institutsional asoslari mustahkamlanmoqda. Adabiyotlarda ko‘rsatilganidek, pul oqimlarini oqilona rejalashtirish, likvidlikni optimallashtirish, risklarni diversifikatsiya qilish va zamonaviy texnologiyalarni tatbiq etish korxona samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Shu bilan birga, inflyatsiya, valyuta kursi o‘zgarishlari, ESG omillari, kichik biznes va startaplarning o‘ziga xos muammolari hamda innovatsion texnologiyalarni kengroq integratsiya qilish masalalari hali yetarlicha o‘rganilmagan.

Tavsiyalar:

pul oqimlarini prognozlashni takomillashtirishda “Kesh-flou” prognozlash metodologiyasini kengaytirish va uni milliy amaliyotga joriy etish;

risklarni diversifikatsiya qilish bo‘yicha likvidlikni boshqarishda risklarni kamaytirish uchun xalqaro tajribadagi yondashuvlardan foydalanish;

audit tizimini modernizatsiya qilishda avvalo pul oqimlari hisobotini xalqaro standartlarga to‘liq moslashtirish va shaffoflikni kuchaytirish;

texnologik integratsiya qilishda Blokcheyn, IoT, bulutli hisoblash va fintech platformalarini audit va nazorat jarayonlariga keng tatbiq etish;

makroiqtisodiy omillarni hisobga olish borasida inflyatsiya va valyuta kursi o‘zgarishlarining pul oqimlariga ta‘sirini chuqur tahlil qilish;

ESG integratsiyasida ekologik va ijtimoiy omillarni moliyaviy boshqaruv va audit jarayonlariga qo‘shish;

kichik biznes va startaplar uchun maxsus yondashuvlarda ularning o‘ziga xos muammolarini hisobga olgan holda moslashuvchan pul oqimi boshqaruv mexanizmlarini ishlab chiqish zarur deb o‘ylaymiz.

Umuman olganda, O‘zbekiston korxonalarida xalqaro tajribani milliy amaliyotga tatbiq etish, zamonaviy texnologiyalarni keng qo‘llash va makro hamda mikroiqtisodiy omillarni hisobga olish zamon talabi desam mubolag‘a bolmas.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. World Bank Report, “Global Financial Stability and Cash Flow Management”, 2024.
2. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi, 9-son BHMS “Pul oqimlari to‘g‘risidagi hisobot”, 2024-yil, 5-dekabr 199-son buyrug‘i
3. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi, “Korxonalar moliyaviy ko‘rsatkichlari bo‘yicha yillik hisobot”, 2025-yil.

4. O. J. Omonovning “Korxonalarda pul oqimlarini boshqarish samaradorligi va moliyaviy barqarorlik o‘rtasidagi bog‘liqlik” nomli maqolasi. Muhandislik va iqtisodiyot, №2, Toshkent. 2026-yil.
5. Masharipova Sh. A. International Experience in Cash Flow Management and Its Application in Uzbekistan. Ilmiy maqola, Zenodo platformasi, 2026-yil.
6. Sadriddinova M., Eshankulov A. Analysis of Enterprise Cash Flows and Their Optimization. Ilmiy maqola, Zenodo platformasi, 2023-yil.
7. Foziljonov I. Pul oqimlarini boshqarishning xorijiy davlatlar tajribalari va ularni O‘zbekistonda qo‘llash imkoniyatlari. Ilmiy maqola, Zenodo platformasi, 2026-yil.
8. World Bank. Global Financial Stability and Cash Flow Management. Washington: World Bank Publications, 2024-yil.
9. Atamurodov S. Y. (2024). Effectiveness of Using Blockchain Technologies in Cash Flow Audit in Enterprises of the Republic of Uzbekistan. Ilmiy maqola, Zenodo platformasi.
10. S.Y. Atamurodov. Xorijiy tajriba asosida pul oqimlarini samarali boshqarishda sifat ko‘rsatkichlarini joriy etish va uni takomillashtirish. //“Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil” ilmiy elektron jurnal – T.: 2024-yil, iyul. № 7-son. 15-28 b.
11. S.Y. Atamurodov. Xo‘jalik yurituvchi subyektlarda pul oqimlari hisobi va auditini takomillashtirish. // “Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida tashqi savdoni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to‘plami. – Toshkent. BI, 2023-yil. 13-may. 35-40 b.
12. S.Y. Atamurodov. Pul oqimlari haqidagi hisobotning mohiyati va uni tuzishni takomillashtirishning ayrim jihatlari. // “Agroiqtisodiyot” ilmiy-amaliy agrar iqtisodiy jurnali. 4 (30) 2023-yil, 5 b.
13. S.Y. Atamurodov. Pul oqimlarini guruhlash mezonlari bo‘yicha tasniflashni kengaytirish. // “Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali, 2024-yil, iyul. № 7-son. 202-208 b.
14. S.Y. Atamurodov. Xo‘jalik yurituvchi subyektlarda pul oqimlarini boshqarish samaradorligini tahlil qilishning konseptual modellari. // “Aktuar moliya va buxgalteriya hisobi” ilmiy jurnali – T.: 2024-yil, 2-son, 102-112 b.